

Жунгар хонилиги XVII–XVIII асрларда Марказий Осиёдаги энг кучли кўчманчи давлатлардан бири бўлиб, унинг асосий аҳолисини ойратлар ташкил этган. Уларнинг харбий салоҳияти ва экспансионист сиёсати нафакат Чингизий меросдорлари давлатларига, балки бутун Туркистон, Хитой ва Сибир халқларига таҳдид солган. Жунгарлар билан ўзаро муносабатлар, айниқса, Кўкон, Бухоро ва Хива хонликлари учун мураккаб ва узок йиллик харбий-сиёсий муаммога айланган.

Жунгар хонилигининг юзага келиши ва харбий салоҳияти

Жунгарлар — Ойрат иттифокининг марказий қисми сифатида XVII аср бошларида Якин Шарк ва Сибир ўртасидаги ҳудудларда ўз хонилигини ташкил қилдилар. Улар мустақкам марказлашган харбий давлат қуришга муваффақ бўлдилар. Жунгар хонилигидаги харбий тартиб, отлик кўшин, қуруқликдаги стратегия, ҳамда порохли қурол ишлатиш даражаси жуда юқори бўлган.

- Батур Хон, Галдан Бошокту, Цеван Рабдан каби ҳукмдорлар даврида жунгарлар сиёсий ва харбий жиҳатдан энг кучли даврни бошдан кечирди.
- Улар нафакат Туркистон ва Фарғона водийсига, балки Тибет ва Шарқий Туркистонга ҳам юришлар қилган.

Ўрта Осиёга юришлар: ҳужум сабаблари ва босқинчлари

Жунгарлар томонидан Ўрта Осиё ҳудудларига қилинган ҳужумлар асосан икки йўналишда бўлган:

1. Фарғона водийси ва Кўкон ҳудудларига босқинлар
Жунгарлар Кўкон хонлигининг энди шаклланаётган ҳудудларига тез-тез ҳужумлар уюштириб, хоният марказларини талаган ва кўплаб аҳолини асирга олган.
2. Самарқанд ва Бухоро йўналишидаги таҳдид

XVIII аср бошларида жунгарлар Самарканд ва унинг атрофидаги ҳудудларга ҳам хужум қилган. Айрим ҳолларда Бухоро амирлиги дипломатик йўл билан юришлардан қочишга ҳаракат қилган.

- 1710–1720 йиллар: Жунгарлар бир неча марта Қўқон водийсига хужум қилиб, қишлоқ ва қалаларни ёқиб, одамларни асир олган. Бу даврда туркий хонликлар ўзаро ҳамкорликка эмас, балки рақобатга эътибор қаратаётгани сабабли жунгарларга қарши самарали бирлашган муқобил куч пайдо бўлмаган.

Жунгарлар ва маҳаллий халқлар ўртасидаги муносабатлар

Жунгарлар томонидан амалга оширилган хужумлар нафакат ҳарбий ва сиёсий таъсир кўрсатган, балки:

- Аҳолида оммавий қочқинчилик ва асирлик ҳолатларини келтириб чиқарган;
- Иқтисодий инкироз, хусусан қишлоқ ҳўжалиги ва савдо алоқаларида узилишлар юзга келган;
- Ислон уламолари ва тасаввуф аҳли жунгарлар ҳатарини фитна сифатида баҳолаган.

Хитойнинг аралашуви ва жунгарлар давлатининг ҳалокати

XVIII асрнинг ўртасига келиб, жунгар хонилиги ички ихтилофлар ва ташқи босимлар туфайли заифлашди. Бу жараёнда:

- 1755–1758 йилларда Цин (Манжур-Хитой) империяси томонидан йирик ҳарбий амалиёт ўтказилиб, жунгарлар бутунлай мағлуб этилди.
- Жунгар халқининг қатта қисми йўқ қилинди ёки тарқатиб юборилди — бу тарихда “Жунгар халқининг йўқолиши” сифатида қайд этилган.

Жунгарлар хужуми Ўрта Осиёда ҳарбий, сиёсий ва ижтимоий из қолдирган муҳим воқеа ҳисобланади. Бу хужумлар маҳаллий давлатларнинг заифлиги ва ўзаро ихтилофлари туфайли янада қучайган. Шундай бўлса-да, жунгар ҳатарининг мавжудлиги туркий хонликларнинг ташқи сиёсатда айрим ҳолларда бирлашишга интилишига ҳам туртки бўлган.

Жунгарлар хужуми нафакат ҳарбий қарама-қаршилиқ, балки маданий ва демографик ўзгаришларга ҳам сабаб бўлган, ва бу Ўрта Осиёнинг кейинги тарихий юзланишига таъсир қилган.

Абу Муслим (профессор)